

Nałęcz, Tomasz

"Z myślą o Niepodległej... Listy Polaka, żołnierza armii niemieckiej, z okopów I wojny światowej (1914-1918)", Józef Iwicki, wybór, wstęp i oprac. Adolf Juzwenko, Wrocław [etc.] 1978 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 604

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

politykę kolejnych rządów niemieckich w stosunku do Polaków, poświęcając najwięcej miejsca okresowi do 1918 r. (o czasach Republiki Weimarskiej i III Rzeszy informuje skrótowy rozdział V, liczący zaledwie 15 stron). W powiązaniu z tą problematyką przedstawia skrupulatnie strukturę demograficzną i społeczną polskiego wychodźstwa, omawia jego organizacje polityczne, oświatowe i kulturalne, materialne warunki pracy i bytowania w Niemczech itd. Zwraca uwagę na stosunkowo wysoki stopień wewnętrznej integracji omawianej zbiorowości, podkreślając znaczenie formalnych i nieformalnych sankcji grupy wobec tych jej członków, którzy wyłamywali się ze zbiorowej solidarności. Uwypukla także rolę religii katolickiej i polskiego duchowieństwa. Natomiast w przeciwieństwie do pracy K. Murzynowskiej (*"Polskie wychodźstwo zarobkowe w Zagłębiu Ruhry w latach 1880—1914"*, Warszawa 1972), z którą parokrotnie polemizuje (choć w zasadzie ocenia ją pozytywnie), autor niniejszej książki nie uznaje raczej za czynnik znaczący wpływów ruchu robotniczego wśród polskich emigrantów.

Klessmann wykorzystuje archiwalia znajdujące się w RFN, NRD i Polsce; większość z nich to raporty administracji i policji. Starannej analizie poddaje materiały statystyczne tejże proveniencji; przedstawia je w 33 przejrzystych tabelach, obrazujących wiek, płeć i rozmieszczenie polskiej mniejszości w Westfalii w kilku przekrojach chronologicznych.

Autor zna dobrze polską literaturę przedmiotu, łącznie z najnowszymi opracowaniami i publicystyką; nie pomija przy tym socjologicznych studiów nad emigracjami, począwszy od Thomasa i Znanieckiego *"Polish Peasant in Europe and America"*. Na tym tle dziwi nieco prawie całkowite pominięcie materiałów pamiętnikarskich. Nie jest ich wiele i nie wszystkie dotyczą Zagłębia Ruhry; skądinąd trudna do wytłumaczenia jest np. rezygnacja z wykorzystania pamiętnika Jakuba Wojciechowskiego, który uchodzi za wzorcowe przedstawienie dziejów robotnika polskiego w II Rzeszy. Stracił na tym niewątpliwie rozdział IV (*"Das offene Konflikt zwischen sozialer Integration und nationaler Loyalität"*, s. 145—171).

Krótką notką na okładce zachęca zachodnioniemieckiego czytelnika wzmianką o aktualności tematu w kraju, który korzysta z usług *Gastarbeiterów*; treść nie wskazuje jednak, by autorowi przyświecały jakiegokolwiek pozanaukowe cele.

A. S.

Józef Iwicki, *Z myślą o Niepodległej... Listy Polaka, żołnierza armii niemieckiej, z okopów I wojny światowej (1914—1918)*, wybór, wstęp i opracowanie Adolf Juzwenko, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław—Warszawa—Kraków—Gdańsk 1978, s. 302.

Zbiór kilkuset listów Józefa Iwickiego przechowywanych w Dziale Rękopisów Biblioteki Zakładu Narodowego im. Ossolińskich we Wrocławiu (sygnatura 116/75, T. 1 — 4) jest ciekawym źródłem dla badacza świadomości narodowej i politycznej Polaków w latach poprzedzających odrodzenie niepodległego państwa polskiego.

Najcenniejsza część tego materiału (około 50%, tj. 304 listy, część ze znacznymi skrótami pomijającymi wątki ściśle osobiste i powtarzające się) znalazła się w wydawnictwie przygotowanym do druku przez Adolfa Juzwenkę.

Listy pisane do matki od 27 września 1914 r. do 15 grudnia 1918 r. przez młodego studenta, zmobilizowanego do armii niemieckiej i walczącego początkowo na zachodnim a następnie na wschodnim teatrze działań wojennych, nie dotyczyły wielkiej polityki, lecz spraw^f pozornie drobnych i codziennych, niemniej bardzo ważnych dla badacza mentalności społecznej, rzadko dysponującego tak szczerym i w miarę kompletnym materiałem.

T. N.